

LAURENS DE KEIZER en het COLLEGE VAN DE DUITSE ORDE TE LEUVEN

door Ad Otten

In 1610 behaalde de van Gemert geboortige 'student' Laurens de Keizer de tweede plaats bij de promotie der filosofie te Leuven (1). Hij werd priester der Duitse Orde waaraan zijn geboorteplaats toebehoorde en hij zou in de twintiger jaren van de zeventiende eeuw benoemd worden tot de eerste president van "Het College der Duitse Orde" te Leuven.

Wie was deze Laurens de Keizer? En wat is het College van de Duitse Orde?

Ontleent Laurens zijn naam aan herberg De Keizer?

Over familie en afstamming van Laurens de Keizer is tot dusverre niets bekend.

Alvorens een speurtocht in de Gemertse archieven naar diens familie te ondernemen moet men zich realiseren dat is gebleken dat personen in den vreemde zich nog al eens van een andere naam plegen te bedienen dan die waaronder men gemeenlijk in de geboorteplaats bekend is. Zo heeft het ook nogal wat voeten in de aarde gehad voordat ene Broeder Joris, zoon van Willem Jan Aerts Truyen, werd herkend als Macropedius. En wie zoekt nu achter een Laurens Lenarts van den Bleek enen Torrentinus, boekdrukker en uitgever van de Hertog van Toscane?

Wanneer men op zoek gaat naar een Gemertse Laurens die zich "de Keizer" noemt, terwijl geen familie van die naam bekend is, dan denkt men al gauw aan een mogelijke band met een uit de 17de eeuw bekende herberg in Gemert die de naam droeg van De Keizer. Deze herberg gold als één der meest aanzienlijke gebouwen van de dorpskern. Om alle verwarring met het huidige Hotel De Keizer aan het Ridderplein uit de weg te gaan, zij gesteld dat de 17de eeuwse Keizer was gelegen aan de huidige

Nieuwstraat ter hoogte van drogisterij "Hijgend Hert" (2). Als nadere plaatsaanduiding van verschillende huizen in de straat wordt in de 17de eeuwse Gemertse schepenprotokollen gebezigd "gelegen tegenover de Keizer", hetgeen iets zegt over de grootte en de bekendheid van het pand. Was dat pand misschien het geboortehuis van onze Laurens de Keizer?

Laurens, de zoon van Jan Driessen Raymaekere.

Bij akte van 14 juni 1605 maken Jan Driessen Raymaeckere en Willemeke Aert Lucas, beiden "cranck van lichamen te bedde", hun testament (3).

De echtelieden blijken beide voor de tweede maal gehuwd; al-lebei hebben ze tenminste één kind uit een eerder huwelijk; en onbemiddeld zijn ze geen van beide. Jan Driessen heeft niet alleen een voorzoon die Laurens heet maar bovendien wordt hij in het testament eenmaal aangeduid als Jan Driessen Keysers! In het testament wordt bepaald dat Laurens bij erfdeling vooraf zal krijgen "zijns moedersgoet", terwijl de voordochter van de "beddegenote" van Jan Driessen niet zal mogen delen in het goed op Milschot dat behoort tot de erven van Jans ouders. Van de goederen van Jan Driessen zelf wordt in deze akte geen gewag gemaakt.

Niet veel later moet Jan Driessen zijn overleden, want op 8 juni 1606 wordt ten overstaan van Gemertse schepenen een "accordt" gesloten tussen Willemeke de weduwe van Jan Driessen Raymeker en de voorzoon van Jan te weten "Laureyns, verweckt bij Anneke Willems Rentmeesters" (4).

Laurens krijgt onder meer toegewezen "sijns vaders mantel mette besten boxen ende twee hempden". In dezelfde maand verkoopt de weduwe met de voogden over haar kinderen nog een huis, schuur en hof "aen 't Cruys" (5).

Enig verband met wat we uit die eeuw kennen als het huis De Keizer is tot zover niet gebleken. Misschien dat het schuil gaat achter de goederen van Anneke Willems Rentmeesters, de moeder van Laurens. Die goederen immers vielen Laurens ten deel bij het testament van 14 juni 1605.

Laurens, de kleinzoon van Willem Jans, rentmeester van het kasteel.

Anneke Willems Rentmeesters is de dochter van Willem Janszoon, "rentmeester des Huys van Gemert", een man die meetelde in

Gezicht Nieuwstraat - Gemert. 1914-15

In de tweede helft van de 16de eeuw werd de hoek Nieuwstraat-Virmundtstraat pas bebouwd. Eén der panden, mogelijk "Het Hert", was "De Keizer" waarvan in dit artikel sprake is. Wat daar nog van over was (?) ging bij de grote dorpsbrand in 1785 in vlammen op!

het Gemert van die dagen. Hij nam het baantje van rentmeester over van diens vader, maar invloedrijk was hij bovendien middels verwanten en andere relaties. Hij was getrouwd met Jenneke de dochter van Gerit Valcx en Katerina Gerits Verhoeven (6). En was het niet Catelijne dochter van Gerit Valcx die hokte met commandeur Wijnant van Eijnatten in het omgrachte huis waar in 1587 de latijnse school werd gevestigd? En bezaten Gerit Verhoeven en later diens kinderen in de 16de eeuw niet het Hofgoed, den Hubert en de Vorst, welke bezittingen de kern vormden van het vroegere domein der Heren Diederik van Gemert? (7).

Een groot gebied op de Molenakker, zich uitstrekkend van de huidige Nieuwstraat tot de Molenakkerstraat maakte van oudsher tot in de 16de eeuw deel uit van het grondgebied van het Hofgoed. Ook een in het begin van de 16de eeuw nog onbebouwd stuk grond aan de straat, waar men later 'de Keizer' aantreft, behoorde daartoe.

En wat wil nu het geval.....

Het is juist Willem Jans de Rentmeester met zijn vrouw, die in 1553 daar ter plaatse, uit het erfgoed van wijlen Gerit Verhoeven, het akkerland gelegen tussen "de straat" (thans Nieuwstraat) en "den Vroyendijck" (thans Virmundtstraat) wordt toebedeeld (8). Voor 16.5.1573 moet Willem Jans de Rentmeester op het hem toegewezen perceel één of misschien wel meerdere huizen hebben gebouwd. Want uit een schepenaakte van die datum stelt hij voor een bij de Duitse Orde afgesloten geldlening als onderpand "huysinge, hoff ende erven, daer hij woont aen den Vloyendijck" (9).

Willem de Rentmeester had tenminste 5 kinderen. En het heeft er alle schijn van dat op het eind van de 16de eeuw het ouderlijk erf aan de (Nieuw)straat werd opgesplitst in een aantal delen en dat er meerdere panden ontstonden aldaar. Het is Jan Driessen de Raymaeckere die daarover met één van zijn zwagers "seeckere questie hadde doen rijssen". Een "questie" die zijn oorsprong vond in het feit dat Jan Driessen "seecker nieuw huys te nae bij d'oude huys getymmert hadde" (10). De beide partijen waren bereid tot een schikking "in der minne". In de daarover opgemaakte "acte van accordt" wordt terloops als invloedrijke relatie genoemd Frans Jaspers Schenkels, de vroegere voogd van Anneke Willems Rentmeesters. Schenkels hebben we eerder in Gemerts Heem al leren kennen als kamerheer van de commandeurs Wijnant van Eijnatten en Goyart van Ahr, als organist, en voorts als de tweede man van Catelijm Valcx bewoner van het latere Latijnse schoolgebouw (11).

De vader van Laurens bouwde een nieuw huis en noemde het naar diens oude familienaam "De Keizer".

Met het gegeven dat Jan Driessen de Raymaecker een nieuw huis bouwde op het perceel van wijlen Willem de Rentmeester, gecombineerd met het gegeven dat Jan Driessen ook wel "Keysers" werd geheten, lijkt het erop dat de stichter van het huis De Keizer is gevonden.

Zal de familienaam "de Keizer" toen pas ontstaan zijn? Dat wil zeggen na de bouw van het grote huis in de straat dat men de wijdsse naam "De Keizer" meegaf?

Nee, zei me Willie Ivits, die zich al geruime tijd bezig houdt met het klapperen op naam van zowel de Gemertse doop-, trouw-

en begraafboeken als uitsneden van de schepensprotokollen. De familienaam "de Keyser" komt in Gemert al veel eerder voor! Daags nadat ik Willie confronteerde met de stand van zaken betreffende mijn onderzoek naar Laurens de Keizer en het verband met het huis De Keizer, bezorgde hij me een volledige kwartierstaat van Laurens.....

Uit de bronnen die daaraan ten grondslag lagen, blijkt dat in een akte uit 1513 al een Gerit Aert Wijntkens voorkomt die men "die Keysser" noemde (12). Deze Gerit is niemand minder dan de overgrootvader van onze Laurens de Keizer. Zo terloops toverde Willie nog een verwantschap in de 7de graad met Laurentius Torrentinus (13) en kwam vervolgens als klap op de vuurpijl op de proppen met de inschrijving van Laurens in Gemerts oudste doopboek op 7 januari 1590 (14).

Handwritten Latin text from a baptismal record, dated 1590. The text is written in a cursive script and reads: "7. Januarii baptisam Laurentium filium Jo(ann)es Andreae patrini Petrus Jo(ann)es . . . cus Jennicken Pastoers van Beeck uxor Gerart de Rentm(eeste)r." The text is somewhat obscured by ink splatters and a dark rectangular mark on the right side.

1590, 7 januarii baptisam Laurentium filium Jo(ann)es Andreae patrini Petrus Jo(ann)es . . . cus Jennicken Pastoers van Beeck uxor Gerart de Rentm(eeste)r.

vert.: 7 jan. 1590 is gedoopt Laurentius de zoon van Jan Andriessen. Doopgetuigen waren Petrus Jans en Jenneke Pastoers van Beeck de echtgenote van Gerard de Rentmeester.

De student Laurens 'de Keizer'.

Gehuld in de mantel van zijn overleden vader en gestoken in één van diens "beste boxen", zal Laurens zich omstreeks 1607 hebben laten inschrijven aan de universiteit van Leuven in de faculteit van de Vrije Kunsten, de zogenaamde Artes-faculteit. In tegenstelling tot de gebruiken aan de Noordnederlandse universiteiten waren indertijd allen die te Leuven, rechten, medicijnen of theologie wilden studeren, met uitzondering van

de reguliere geestelijken, verplicht eerst deze studie te volgen (15).

Als vooropleiding zal de dan 17 of 18-jarige Laurens welhaast zeker de studie aan de in 1587 te Gemert gestichte Latijnse School hebben afgerond.

Het Artes-onderwijs te Leuven, dat zo'n 2½ jaar vergde, concentreerde zich in vier als Pedagogieën aangeduide Colleges. Laurens de Keizer zou zijn gehuisvest in de Pedagogie Het Varken ("Porcus"). Deze studie was opgebouwd uit logica, fysica, metafysica en ethica en werd afgesloten met een licentiaatsexamen in de vorm van een concours waaraan alle kandidaten deelnamen. De beste student werd uitgeroepen tot primus universitatis en deze primus was doorgaans voorwerp van uitbundige festiviteiten zowel te Leuven als in zijn plaats van herkomst (16).

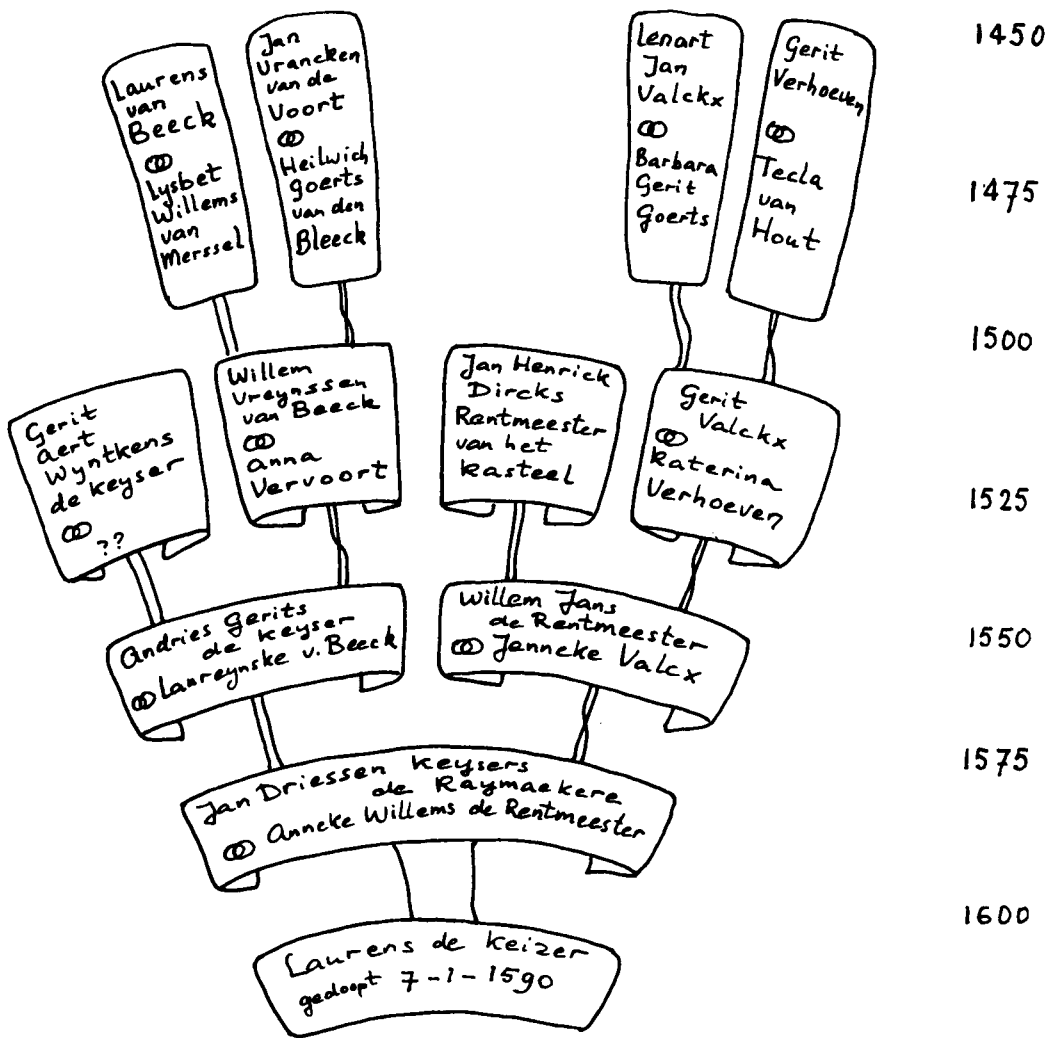
De inmiddels 20-jarige Laurens de Keizer moet op 16 november 1610 als "tweede" de titel van Licentiaat in de Artes hebben gehaald (17).

Na de afronding van de Artes-studie te Leuven is Laurens theologie gaan studeren. Terwijl studenten rechten en medicijnen vaak op een "kot" woonden in de stad, verbleven de theologanten - voor het merendeel bursalen - in één van de ruim 50 voor hen bestemde Colleges. Zo bestond vanaf 1604 aldaar het St. Willibrorduscollege of College van 's-Hertogenbosch dat wel getypeerd is als "het feitelijke seminarie voor het Bisdome Den Bosch".

In welk College Laurens zich interneerde is niet bekend. Het College der Duitse Orde te Leuven dateert pas van na die tijd. Bekend is wel dat Laurens de Keizer achtereenvolgens de drie baccalaureaatsgraden biblicus (1613), sententiarius (1614) en formatus (1615) behaalde, waardoor hij gerechtigd was de titel "Sacra Theologiae Baccalaurus" (S.T.B.) te voeren. Tijdens zijn studie moet hij voorts de tonsuur hebben ontvangen en tot priester zijn gewijd. Van een eventueel voortgezette studie tot licentiaandus in de theologie, te Leuven of elders, is niets bekend.

Het College der Duitse Orde te Leuven.

In het voorgaande werd al geschreven over het grote aantal Colleges voor de theologiestudenten te Leuven. De belangrijkste daarvan waren het Pauscollege of College van Adriaan VI,

KWARTIERSTAAT VAN LAURENS DE KEIZER

De jaartallen rechts komen ongeveer overeen met de huwelijksdata in de kwartieren op gelijke hoogte. Jan Henrick Dircks Rentmeester heeft in Gemert mogelijk ook nog de taak van koster-onderwijzer uitgeoefend (Vgl. Peter van den Elsen, De Komschool, Bijdr.nr.2.Gesch.van Gemert; De Uittreksels van de Gemertse schepenprotokollen in de Heemkamer dienden als bron voor de hier weergegeven kwartierstaat).

het Groot Heilig-Geest-College (Groot-College) en het Klein-Heilig-Geest-College (Klein-College).

Op het langdurige (hervormings)concilie van Trente (1545-1564). dat tevens een antwoord wilde geven op de successen van de reformatie, werd een almaar toenemend tekort aan R.K. geestelijken gesignaleerd, hetgeen in 1563 resulteerde in een voorschrift over de oprichting van bisschoppelijke seminaries. Zonder enige twijfel moet ook de aanleiding tot de oprichting van de Latijnse School te Gemert in 1587 in verband worden gebracht met een ook bij de Duitse Orde schrijnend tekort aan geestelijken.

Gemert-dorp dat men sinds jaar en dag heeft "gepromoot" als de vroegere Vrije Soevereine Heerlijkheid der Duitse Ridders huisvestte op haar Commanderij doorgaans niet meer dan één enkele edelman, terwijl in het kasteel wel diverse priesters van de Duitse Orde hun verblijf hadden. Van daaruit bestierde men niet alleen de parochie Gemert, maar ook die van onder meer Deurne. Bakel, Geldrop, Haren, Nistelrode en nog een aantal rectoraten zoals die van Handel, Brouwhuis en Riel. Dat Gemert in 1587 een Latijnse School kreeg die was begiftigd met 12 beurzen, is ook daarom niet zo verwonderlijk. Het aantal beschikbare Duits-Ordens geestelijken was bovendien in die tijd sedert 100 jaar sterk teruggelopen. Zo kon er door de "Duitse Priesters" van het kasteel geen koordienst meer worden gedaan zoals die in het jaar 1454 was ingesteld. Vier seculiere geestelijken hadden die taak moeten overnemen (18).

De Orde nam niet alleen in Gemert maatregelen om te voorkomen dat de Duits-Ordens-geestelijkheid zou uitsterven. In 1574 had landcommandeur Henrick van Ruisschenbergh ook in Keulen al 12 beurzen gesticht om er priesters aan te kweken. In 1587 kwam er dan de school te Gemert terwijl voorts te Mergentheim in de hoofdzetel van de Duitse Orde in 1606 een eigen seminarie werd opgericht (19). En tenslotte werd dan in 1621, anderen beweren 1624, te Leuven een college gesticht voor 12 jongelingen, het zogeheten College der Duitse Orde, waar men tot de priesterstand in de Orde werd bekwaamd (20).

Hoe het er in het algemeen in de theologie-colleges aan toeging daarover schreef men in "Noordbrabantse studenten 1550-1750" het navolgende:

"In tegenstelling tot de Artes-Pedagogieën, waar opleiding en huisvesting samengingen, hadden de Colleges voor theologanten

geen officiële onderwijsfunctie. al werd er wel aan studie-begeleiding - onder meer in de vorm van disputen- gedaan. In de Colleges heerste een streng regime. Voor het ontbijt om 9 uur hadden de studenten al een ruim vier uur durend programma, voornamelijk gewijd aan de vervulling van religieuze plichten, achter de rug. Overdag bezochten zij de universiteit, waarna ze 's-avonds weer in het College terugkeerden. Vanaf circa 9 uur gold daar het silentium."

Laurens de Keizer, de eerste president van het Duits College

Zoals in de aanhef van dit artikel al werd geschreven, was het Laurens de Keizer uit Gemert, die werd benoemd tot de eerste president van het College der Duitse Orde. Het is om verschillende redenen niet verwonderlijk dat de Orde juist op hem het oog had laten vallen voor deze functie. Hij was bekend met het reilen en zeilen van de Gemertse Latijnse School, die naar mag worden verondersteld, een belangrijk deel der beurzisten moest gaan leveren. Voorts blijkt Mr. Laureyns Keyzers al voor de stichting van het Duits Ordens College actief in de onderwijsbegeleiding. In 1618 wordt hij namelijk vermeld als "leesmeester" in een klooster te Grimbergen (21). Hoe het Laurens verder is vergaan als "president" daar is tot nog toe niets van bekend....

Afgaande op een staatje in "Noordbrabantse studenten", dat de verdeling van de universitair gevormde religieuzen over de diverse ordes laat zien, dan komt men tot de conclusie dat de toeloop tot het College vanuit Noord-Brabant niet bijster groot is geweest. In de periode van 1600 tot 1750 zouden te Leuven slechts 13 Duits Ordens priesters, afkomstig uit het Noordbrabantse, aldaar universitair zijn gevormd.

Wie weet kan verder onderzoek dit aantal toch nog wat ophogen. In dit verband is zeker ook interessant de in het begin van de 18de eeuw te Leuven gestichtte "Congregatio Municipii Gemertanii" (22). En wie weet komt er ook over Laurens de Keizer nog eens wat boven water.

Met dank aan Willie Ivits, zonder wie dit artikel hoogst onvolledig zou zijn geweest.

NOTEN:

- (1) aldus: Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek onder red. van Dr. P.C. Moolhuysen e.a., dl. VI, 1924, p. 882.
- (2) Ad Otten, Reconstructie hoek Nieuwstraat-Ruisschenbergstraat rond 1700, Gemerts Heem 1976, nr. 63, p. 3-10.
- (3) Rijksarchief Den Bosch - Gemert R 112 folio 135.
- (4) id. - R 112 folio 163.
- (5) id. - R 112 folio 163verso en 164.
- (6) id. - R 106 folio 46 verso; folio 49.
- (7) Jan Timmers, Het Hooghuis op den Hubert, Gemerts Heem Jrg. 27, 1985, p. 98-112.
- (8) RA Den Bosch - Gemert R 106 f.49 d.d. 19-1-1553.
- (9) id. - Gemert R 110 f.17 d.d. 16-5-1573.
- (10) id. - Gemert R 111 f.112v. d.d. 13-6-1594.
- (11) Ad Otten, De moeder van het kasteel en haar huishouden, Gemerts Heem Jrg. 26, 1984, p. 85-90.
- (12) RA Den Bosch - Gemert R 99 f.141.
- (13) Andries Gerits den Keyser, de grootvader van Laurens de Keizer, was gehuwd met Laureynske Willem Vreynssen van Beeck, die een kleindochter was van Heylke Goorts vanden Bleeck. Laatstgenoemde was een tante van Laurens Lenarts Goorts vanden Bleeck (Torrentinus) - RA Den Bosch; Gemert R 105 akten dd. 7-2-1545 en 28-6-1550. Vgl. Ad Otten, Laurentius Torrentinus-boekdrukker en uitgever van de Hertog van Toscane, Gemerts Heem Jrg. 20, 1978, p. 100-111.
- (14) DTB-boeken Gemert.
nota bene: Op 3-2-1587 werd Willem, een oudere broer van Laurens de Keizer gedoopt. Deze Willem is vermoedelijk jong gestorven omdat we zijn naam in de schepenprotokollen verder niet meer tegenkomen.
- (15) H. Bots e.a., Noordbrabantse studenten 1550-1750, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, Tilburg, 1979, p. 46.
- (16) id. p. 47
- (17) Vgl. H. Bots p. 422 en Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek dl. VI p. 882.
- (18) Gerlacus van den Elsen, Geschiedenis van de Latijnsche School te Gemert, 1887, p. 41.
- (19) id. p. 28.
- (20) In afwijking van Gerlacus van den Elsen, die zich beroept op de Geschiedenis der Duitse Orde door d'Ablaing van Giessenburg p. 142, wordt in het Nieuw Ned. Biografisch Woordenboek dl.VI, p. 882 gesteld dat die oprichting pas plaats vond in 1624.
- (21) A.M. Frenken, Aanvullingen op Schutjes Geschiedenis v.h. Bisdom 's-Bosch, Bossche Bijdragen 1956/57, p. 121.
- (22) Congregatio Municipii Gemertanii: zie Heemkamer Gemert - Varia 3(67) overdruk. P. Gerlach O.F.M. Cap., Van een merkwaardig Brabants studentenboek.